

УДК 658.012

JEL classification:

[https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5\(21\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5(21))

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ

БАРНА Марта

Львівський торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0001-5248-9774>

e-mail: martabarna@lute.lviv.ua

ІВАНЮК Юрій

Львівський торговельно-економічний університет

<https://orcid.org/0000-0002-3582-6772>

e-mail: ivaniuk.yrij@gmail.com

У статті акцентовано увагу на питаннях теоретико-методичних засад функціонування та розвитку ринку праці. Визначено соціально-економічну роль та специфіку функціонування ринку сільськогосподарської продукції. Метою статті визначено узагальнення теоретико-методичних засад соціально-економічної ролі та особливостей функціонування і розвитку ринку сільськогосподарської продукції. На підставі узагальнення теоретико-методичних засад дослідження ринку сільськогосподарської продукції встановлено, що в основу його сутнісно-змістової характеристики потрібно закласти складний багаторівневий механізм, що опосередковує процеси і відносини, які виникають в ході виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської продукції, а також забезпечує узгодження (через такі інститути, як попит і пропозиція, ціна тощо) соціально-економічних інтересів виробників сільськогосподарської продукції, суб'єктів логістики та торгово-посередницької ланки, споживачів (кінцевих та проміжного споживання) продукції сільського господарства, елементів ринкової інфраструктури та держави.

Ключові слова: ринок сільськогосподарської продукції, соціально-економічна роль, специфіка функціонування, попит і пропозиція, виробництво сільськогосподарської продукції.

SOCIO-ECONOMIC ROLE AND SPECIFICITY OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET

BARNA Marta, IVANIUK Yuriy

Lviv University of Trade and Economics

The article focuses on issues of the theoretical and methodological foundations of the functioning and development of the labor market. The socio-economic role and specifics of the functioning of the market of agricultural products are defined. The purpose of the article is to generalize the theoretical and methodological principles of the socio-economic role and features of the functioning and development of the market of agricultural products. On the basis of the generalization of the theoretical and methodological principles of the research of the market of agricultural products, it was established that a complex multi-level mechanism mediating the processes and relationships that arise during the production, distribution, exchange and consumption of agricultural products should be laid as a basis for its essential and substantive characteristics, as well as ensuring harmonization (through institutions such as supply and demand, price, etc.) of the socio-economic interests of agricultural producers, logistics and trade intermediaries, consumers (final and intermediate consumption) of agricultural products, elements of the market infrastructure and the state. At the same time, the market of agricultural products has specific features, the consideration of which, on the one hand, allows us to clarify the theoretical and methodological principles, and, on the other hand, to develop applied mechanisms of the policy of regulating its development. The specified features are mainly due to the specifics of the conditions and factors of agricultural production (supply side), as well as the parameters of purchase and consumption of agricultural products (demand side) and provide specific characteristics of the functioning of the analyzed market in terms of competition, market infrastructure, its internal integration processes, regulatory policy, implementation of social roles and tasks.

Keywords: market of agricultural products, socio-economic role, specifics of functioning, demand and supply, production of agricultural products.

БАРНА, М., & ІВАНЮК, Ю. (2024). СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА РОЛЬ ТА СПЕЦИФІКА ФУНКЦІОНУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ПРОДУКЦІЇ. *Development Service Industry Management*, (1), 148–152. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5\(21\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5(21))

BARNA, M., & IVANIUK, Y. (2024). SOCIO-ECONOMIC ROLE AND SPECIFICITY OF FUNCTIONING AND DEVELOPMENT OF THE AGRICULTURAL PRODUCTS MARKET. *Development Service Industry Management*, (1), 148–152. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5\(21\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-5(21))

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Сільськогосподарська продукція належить до продовольчих та більше того – до базових споживчих товарів, а, відтак, призначена для задоволення потреб населення у харчуванні, лікуванні, виробництві одягу,

---

палива, волокна тощо, а переробних підприємств – у сировині для виробництва вже їх товарної продукції, на якій вони спеціалізуються. Сільськогосподарська продукція обіймає значну частку в споживчому раціоні населення, у ВВП та експорті країн, які мають відповідний потенціал та природно-кліматичні можливості для розвитку галузей рослинництва і тваринництва. Зазначене характеризує прямий вплив і зв'язок сільського господарства з продовольчою безпекою держави, відтворенням населення, розвитком цілого комплексу суміжних видів економічної діяльності.

Однак, це лише сторона виробництва, тоді як сільськогосподарську продукцію ще потрібно поставити на ринок, забезпечити її транспортування, зберігання, розподіл та реалізацію. Саме тому, актуальним залишається й питання функціонування ринку сільськогосподарської продукції з його базисними функціями регулювання, розміщення, стимулювання, визначення справедливої ціни, поінформування тощо. Дуже часто розвинений і якісно функціонуючий ринок у повній мірі стимулює налагодження та збільшення обсягів сільськогосподарської продукції, зокрема фермерських господарств населення.

Відтак, аспекти визначення соціально-економічної ролі та на ряду з цим особливостей функціонування і розвитку, можливостей держави в частині формування якісного і ефективного ринку сільськогосподарської продукції набувають особливо актуальності і вагомості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Теоретико-методичні засади та методико-прикладні аспекти дослідження проблем функціонування і розвитку ринку сільськогосподарської продукції досліджували такі науковці, як В. Андрійчук, В. Артиш, В. Бойко, Т. Васильців, Р. Лупак, Н. Рудик, П. Саблук, А. Сохнич та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття

Водночас, аспекти сучасного етапу розвитку глобальної та вітчизняної економіки, у тому числі в середовищі повномасштабної війни, обумовлюють нові аспекти й визначають нову потребу в узагальненні специфіки функціонування та розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

Формулювання цілей статті

Метою статті є узагальнення теоретико-методичних засад соціально-економічної ролі та особливостей функціонування і розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

Виклад основного матеріалу

Звернімо увагу, що в сучасній економічній літературі, у тому числі, вітчизняній, проблематиці функціонування, розвитку, реалізації потенціалу та ролі ринку сільськогосподарської продукції в соціально-економічній системі держави і її регіонів приділено достатньо велику увагу. Однак, спершу мова йшла про т. зв. сільськогосподарський ринок як, по суті, галузевий сегмент внутрішнього ринку. До прикладу, В. Андрійчук розглядав його як сукупність підприємств – виробників сільськогосподарської продукції, промислових та фізичних споживачів продукції галузі сільського господарства, інших економічних агентів, які беруть участь у процесах зберігання, транспортування та логістики, просування на ринок продукції рослинництва і тваринництва [1, с.5-21]. Таким чином, в основі розуміння ринку перебували аспекти взаємодії його учасників та досягнення їх економічних та інших інтересів. Однак, як на наше бачення, такий підхід у значній мірі і розширює межі ринку сільськогосподарської продукції, включаючи сюди й сфери ресурсного потенціалу сільського господарства (орні землі, матеріально-технічне, техніко-технологічне та кадрове забезпечення тощо), і звужує їх, коли під сільськогосподарським ринком розуміють інституційний суб'єкт – місце, де відбувається безпосередньо купівля-продаж продукції.

Таке ж бачення сільськогосподарського ринку простежується й у дослідженнях П. Саблука та ін. Власне, при формуванні сутнісно-змістових характеристик цього ринку науковці акцентують на тому, що це лише сегмент ширшого ринку, а саме – сільськогосподарської продукції, який стосується тільки виробничих відносин (виробництво → збут → переробка), відділяючи відносини зі споживачами сільськогосподарської продукції [2, с.22-50].

Надалі, у значній мірі з міркувань високого рівня зв'язків виробництва сільськогосподарської продукції і забезпечення продовольчої безпеки держави, акценти у науковому дискурсі почали зміщатися в бік теоретико-методичних і прикладних засад дослідження понять продовольчого ринку, ринку продовольства, ринку сільськогосподарської продовольчої продукції. Таким чином, у працях Л. Абсави, О. Зеленської та ін. провідним предметом уточнення сутнісних характеристик аналізованого ринку стали питання задоволення потреб населення у товарах продовольства, споживчих характеристик сільськогосподарської продукції, уникнення конфліктів між регіонами та країнами у постачанні товарів продовольства, а також узгодження виробничих потужностей, обсягів виробництва, розподілу та споживання продукції сільського господарства, у т. ч. з позиції впливу на відповідні структурні співвідношення, зміни клімату, а також низки геополітичних викликів, чинників [3, с.122-127; 4, с.126-132].

Одразу постало питання й відносно екологічності сільськогосподарської продукції. Так, В. Артиш, досліджуючи аспекти формування ринку сільськогосподарських товарів, зауважує на актуальності, по-перше,

---

виокремлення такого сегмента, а, по-друге, врахування додаткових параметрів – характеристик конкурентоспроможності [5,с.117-120].

А. Сохнич також значної уваги у власних дослідженнях приділяє питанням екологічності сільськогосподарської продукції. Однак, на нашу думку, науковець не безпосередньо, проте робить свій внесок в подальший розвиток змістових характеристик ринку сільськогосподарської продукції, що полягає в реалізації такої його функції, як регламентування якості товарів сільськогосподарського виробництва [5,с.92-98]. Таким чином, саме організований, легальний, розвинений і регульований ринок сільськогосподарської продукції передбачає державну стандартизацію і сертифікацію (у т. ч. до міжнародних вимог), що у підсумку гарантує її якість і безпечність, підтвердження екологічності для споживача.

Подальші наукові пошукування в цій сфері ставали все більш дотичними безпосередньо до ринку сільськогосподарської продукції на загал, чи окремих її видів, різновидів зокрема. До прикладу, Т. Дудар та Н. Голомша, розвиваючи методико-прикладні засади політики розвитку ринку молока і молокопродуктів, ведуть мову про те, що цей ринок являє собою окремих сегмент внутрішнього споживчого ринку, завдяки якому підприємства цього підкомплексу АПК мають можливість просувати свої товари на ринок та забезпечувати їх реалізацію [6,с.107-110]. Й дійсно, коли йдеться про сільськогосподарську продукцію кінцевого споживання, з обмеженими строками придатності, високим ступенем залежності від купівельної спроможності населення, його очікувань відносно споживчих характеристик продукції, її ціни, іміджу виробника і торгової марки тощо, то саме така функція ринку сільськогосподарської продукції, як її просування й збут стає провідною.

Однак, зрозуміло, що високої актуалізації набувають не лише питання системи розподілу, дистрибуції та збуту товарів за разом з виробничо-логістичною інфраструктурою ринку. Погоджуємося з думкою Н. Рудика, що тут також і питання засобів праці, предметів праці, робочої сили, дія природних факторів, використання земель і виробничих ресурсів, багаторівневі і функціональні виробничі процеси, товарорух, споживання продукції в натуральному вигляді та її промислова переробка й реалізація; більше того, всі ці процеси супроводжують та обслуговують чисельні допоміжні й інфраструктурні організації; таким чином ринок сільськогосподарської продукції стає цілісною впорядкованою системою суб'єктів господарювання, елементів інфраструктури, форм, методів та навіть нормативно-методичних і нормативно-інституційних основ функціонування й розвитку [7,с.10-46].

У низці досліджень аналізується поняття та узагальнюються економіко-організаційні засади функціонування й розвитку аграрного ринку, що логічно, у т. ч. у зв'язку з інституціалізацією цього поняття в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України», де зазначається, що під аграрним ринком слід розуміти економіко-інституційні зв'язки та відносини, які виникають між всіма видами сільськогосподарських виробників, споживачами сільськогосподарської продукції та елементами інфраструктури цього ринку і які стосуються вирощування, зберігання та реалізації сільськогосподарської продукції, продажу товарів.

Відтак, більшість дослідників або оперують суто таким визначенням аграрного ринку або ж визначають окремі характеристики, які вважаються провідними в сенсі функціонування цього ринку, реалізації його потенціалу, функцій та завдань, виконання тієї, чи іншої соціально-економічної ролі. До прикладу, Л. Левківська у якості такої домінантної ознаки веде мову про виробництво сільськогосподарської продукції та її вільне просування до промислового чи кінцевого споживача [8,с.415-420]; О. Шпикуляк – про економічні аспекти координації суб'єктів ринку (встановлення ціни, здійснення транзакцій, формування стимулів та економічної поведінки, ін.) [9,с.120-127]; Т. Васильців – про реалізацію й узгодження інтересів виробників (доходи та прибуток, розвиток виробничо-господарського комплексу) і споживачів (задоволення попиту за обсягами, в структурі та за якісними характеристиками) продукції [10,с.4-6]; про різноманітні структурні характеристики на аграрному ринку (офіційний / неофіційний; тінювий / легальний; стихійний / організований; регульований / нерегульований тощо) [11,с.92-97].

На думку Я. Качмарика та ін., ринок сільськогосподарської продукції слід трактувати як певне поєднання секторів внутрішнього ринку, де позиціонується та реалізується продукція цього виду економічної діяльності, відповідно, розвиваються економічні та суміжні відносини, пов'язані з її виробництвом, зберіганням, логістикою, розподілом та споживанням; однак, при тому вказується на особливо значимі критерії сутнісних характеристик аналізованого ринку, як от – часовий проміжок і просторові обмеження, якість процесів у сферах рослинництва і тваринництва, ефекти синергії та задоволення інтересів всіх учасників ринку [12,с.107]. Попри означені дуже цікаві характеристики, які на правду, розширюють економічний зміст поняття, як на нашу думку, у представленому визначенні містяться дискусійні аспекти, зокрема щодо синергії та задоволення інтересів всіх суб'єктів (що, вочевидь, може мати винятки), а також просторові і часові обмеження, які в епоху глобалізації та цифровізації дуже швидко скорочуються та навіть нівелюються [13,с.100].

Звернімо увагу, у згаданому вище законі України йдеться також про такий інструмент державного управління розвитком аграрного ринку, як його моніторинг. По суті, його роль зрозуміла, але вже з аналізу положень можна ідентифікувати ключові характеристики ринку (які, власне, підлягають моніторингу). Це ціна, а також обсяги попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції (та продуктів її перероблення) у

відповідних ринкових сегментах. У цьому НПА також визначаються поняття організованого аграрного ринку та продовольчої безпеки, ідентифікуються ризики організованого аграрного ринку, зокрема групи системних і стандартних.

У принципі цими положеннями, власне, й обмежується вітчизняне інституційно-правове поле в частині врегулювання змістових характеристик, принципів, функціонування й розвитку, державної підтримки і стимулювання поступу ринку сільськогосподарської продукції в Україні. Адже наявна ще одна згадка про цей ринок, а саме в Законі України «Про оптові ринки сільськогосподарської продукції», однак згідно цього НПА, ринок розглядається виключно з інституційно-організаційної позиції – як юридична особа, що спеціалізується на наданні посередницьких послуг з купівлі-продажу сільськогосподарської продукції оптом. Тут же зазначається, що ринок сільськогосподарської продукції є сегментом аграрного ринку з оптової торгівлі продукцією сільського господарства.

Відтак, з позиції державного регулювання розвитку ринку сільськогосподарської продукції в Україні ми вважаємо негативним факт відсутності інституціалізації поняття цього ринку як економічного інституту, тоді, як його розгляд виключно як суб'єкта (місця, юридично-правової площадки) торгівлі (чи надання послуг з її організації) істотно обмежує формування засад й реалізацію ефективної державної політики стимулювання розвитку цього надважливого (щодо поступу національної економіки та продовольчої безпеки країни) сегмента внутрішнього ринку.

Узагальнюючи вище наведені підходи до сутнісно-змістового наповнення поняття «ринку сільськогосподарської продукції», вважаємо за доцільне трактувати його як складний багаторівневий механізм, що опосередковує процеси і відносини, які виникають в ході виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської продукції, а також забезпечує узгодження (через такі інститути, як попит і пропозиція, ціна, інші чинники та умови) соціально-економічних інтересів виробників сільськогосподарської продукції, суб'єктів логістики та торгово-посередницької ланки, споживачів (кінцевих та проміжного споживання) продукції сільського господарства, елементів ринкової інфраструктури.

Власне, за такого підходу, по-перше, мова йде саме про механізм (прим. – ринковий), який стимулює процеси (виробництва, просування і збуту продукції), укладає та врегульовує відносини, забезпечує реалізацію функцій та завдань, формує цілісність зв'язків як системи тощо; по-друге, враховується діяльність не тільки пред'явників попиту і пропозиції, але й суб'єктів, які можуть і не брати безпосередньої участі в конкуренції на ринку шляхом представлення там своєї продукції чи придбання такої (йдеться про виробника, який, наприклад, реалізує товари оптом за ф'ючерсними контрактами, чи про споживача, який може й не мати відношення до придбання продукції); по-третє, місією ринку, по суті, стає триада: задоволення попиту і потреб споживача; досягнення фінансово-економічних цілей представників пропозиції продукції; узгодження соціальних та економічних інтересів всіх учасників ринку, в тому числі суміжних ринків (суб'єктів інфраструктури), до прикладу, найманих працівників, інвесторів, організацій фінансово-кредитного сектора, страхових послуг, постачальників матеріально-технічного і техніко-технологічного забезпечення, інформаційно-комунікаційних систем, операторів електронних розрахунків і т. д.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

На підставі узагальнення теоретико-методичних засад дослідження ринку сільськогосподарської продукції встановлено, що в основу його сутнісно-змістової характеристики потрібно закладати складний багаторівневий механізм, що опосередковує процеси і відносини, які виникають в ході виробництва, розподілу, обміну та споживання сільськогосподарської продукції, а також забезпечує узгодження (через такі інститути, як попит і пропозиція, ціна тощо) соціально-економічних інтересів виробників сільськогосподарської продукції, суб'єктів логістики та торгово-посередницької ланки, споживачів (кінцевих та проміжного споживання) продукції сільського господарства, елементів ринкової інфраструктури та держави. При тому для ринку сільськогосподарської продукції характерні особливості, врахування яких, з одного боку, дозволяє уточнити теоретико-методичні засади, а, з іншого боку, розвинути прикладні механізми політики регулювання його розвитку. Вказані особливості головно обумовлені специфікою в умовах та чинниках сільськогосподарського виробництва (сторона пропозиції), а також параметрах придбання і споживання сільськогосподарської продукції (сторона попиту) та забезпечують специфічні характеристики функціонування аналізованого ринку в аспектах конкуренції, інфраструктури ринку, його внутрішніх інтеграційних процесах, регуляторній політиці, реалізації соціальної ролі й завдань.

В умовах війни функціонування і розвиток ринку сільськогосподарської продукції набувають нових специфічних ознак, головно обумовлених посиленням існуючих та появою нових критично вагомих викликів, ризиків та загроз, які призводять до системних змін в таких параметрах цього ринку, як структура конкуренції, характер попиту і пропозиції, кон'юнктура ринку, система розподілу продукції, інфраструктура, виклики збереження стійкості ринку сільськогосподарської продукції. При тому ринок сільськогосподарської продукції реалізує критично важливу соціальну та економічну роль.

Подальші наукові дослідження у цьому напрямі стосуються удосконалення методики аналізування розвитку ринку сільськогосподарської продукції.

Література

1. Андрійчук В. Г. Проблемні аспекти регулювання функціонування агропромислових компаній. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С. 5-21.
2. Саблук П. Т., Карич Д. Я., Коваленко Ю. С. Основи організації сільськогосподарського ринку. К.: ІАЕ УААН, 2002. 190 с.
3. Абсва Л. О. Формування глобального продовольчого ринку. *Економіка АПК*. 2009. № 5. С. 122-127.
4. Зеленська О. О. Особливості формування регіонального споживчого ринку. *Економіка АПК*. 2009. № 11. С. 107-110.
5. Артиш В. І. Організаційно-економічні передумови формування ринку екологічно чистої продукції в Україні. *Економіка АПК*. 2009. № 2. С. 117-120.
6. Сохнич А. Я. Соловій І. П., Саврук Я. М. Розвиток ринку екологічно чистої продукції сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2008. № 10. С. 92-98.
7. Дудар Т. Г., Голомша Н. Є. Перспективи розвитку регіонального ринку молока і молокопродуктів. *Економіка АПК*. 2002. № 9. С. 126-132.
8. Рудик Н. І. Формування ефективного ринку сільськогосподарської продукції : Монографія. Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. 212 с.
9. Левківська Л. М. Теоретичні засади формування інфраструктури аграрного ринку. *Вісник Львівського державного аграрного університету: економіка АПК*. 2002. № 9. С. 415-420.
10. Шпикуляк О. Г. Проблеми розвитку та регулювання аграрного ринку. *Економіка АПК*. 2009. № 7. С. 120-127.
11. Васильців Т. Г., Лупак Р. Л., Рудковський О. В. [Напрями та засоби стимулювання соціальної відповідальності підприємництва в Україні](#). *Економіка та держава*. 2019. № 5. С. 4-8.
12. Васильців Т. Г., Ярошко О. Р. Фінансова безпека підприємства: місце в системі економічної безпеки та пріоритети посилення на посткризовому етапі розвитку економіки. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2018. Вип. 21.2. С. 132-136.
13. Качмарик Я. Д., Лупак Р. Л. Система рішень процесу відтворення трудового потенціалу корпоративних систем. *Обліково-аналітичні системи суб'єктів господарської діяльності в Україні*. 2005. Спец. вип. 15 (Ч. 1). С. 105-110.
14. Лупак Р. Л., Качмар Н. М. [Соціальна відповідальність як складова забезпечення конкурентоспроможності підприємства](#). *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. 2016. № 2. С. 98-103.

References

1. Andriychuk, V. G. (2014). Problem aspects of regulating the functioning of agro-industrial companies. *Economy of agricultural industry*. no. 2. pp. 5-21.
2. Sabluk, P. T., Karich, D. Ya., Kovalenko, Yu. S. (2002). Fundamentals of agricultural market organization. K.: IAE UAAS, 190 p.
3. Absava, L. O. (2009). Formation of the global food market. *Economy of agricultural industry*. no. 5. pp. 122-127.
4. Zelenska, O. (2009). Peculiarities of regional consumer market formation. *Economy of agricultural industry*. no.11. pp. 107-110.
5. Artysh, V. I. (2009). Organizational and economic prerequisites for the formation of the market for ecologically clean products in Ukraine. *Economy of agricultural industry*. no. 2. pp. 117-120.
6. Sokhnych, A. Ya., Solovii, I.P., Savruk, Y.M. (2008). Development of the market for ecologically clean agricultural products in Ukraine. *Economy of agricultural industry*. no. 10. pp. 92-98.
7. Dudar, T. G., Golomsha, N. E. (2002). Prospects for the development of the regional market of milk and milk products. *Economy of agricultural industry*. no. 9. pp. 126-132.
8. Rudyk, N. I. (2010). Formation of an effective market for agricultural products: Monograph. Lutsk: Volyn. national University named after Lesi Ukrainka, 212 p.
9. Levkivska, L. M. (2002). Theoretical foundations of the formation of the infrastructure of the agricultural market. *Bulletin of the Lviv State Agrarian University: economy of agriculture*. no.9. pp. 415-420.
10. Shpykulyak, O. G. (2009). Problems of development and regulation of the agricultural market. *Economy of agricultural industry*. no. 7. pp. 120-127.
11. Vasylytsiv, T. G., Lupak, R. L., Rudkovskiy, O. V. (2019). Directions and means of stimulating social responsibility of entrepreneurship in Ukraine. *Economy and the state*. no. 5. pp. 4-8.
12. Vasylytsiv, T. G., Yaroshko, O. R. (2018). Financial security of the enterprise: its place in the system of economic security and priorities for strengthening at the post-crisis stage of economic development. *Scientific bulletin of NLTU of Ukraine*. Iss. 21.2. pp. 132-136.
13. Kachmarik, Y.D., Lupak, R.L. (2005). The system of solutions for the process of reproduction of the labor potential of corporate systems. *Accounting and analytical systems of business entities in Ukraine*. Special. issue 15 (Part 1). pp. 105-110.
14. Lupak, R.L., Kachmar, N.M. (2016). Social responsibility as a component of ensuring the competitiveness of the enterprise. *Social and labor relations: theory and practice*. no. 2. pp. 98-103.